

SOVĚTSKÁ HLAVNÁ SPRÁVA ROZVĚDKY (GLAVNOJE ROZVĚDNOJE UPRAVLENIE – GRU) V PROTIHRÁCH GESTAPA V RAKOUSKU

OLDŘICH SLÁDEK

SLÁDEK, O.: Soviet Main Intelligence Service Report (Glavnoje razvednoje upravlenije – GRU) in Contra-Games of Gestapo in Austria. *Vojenská história*, 6, 3-4, pp 100 – 119, Bratislava.

This study focus on intelligence landings from the UCCP and on the contra-games of Gestapo on the territory of present Austria (Ostmark) against Soviet intelligence central offices. The author has drawn knowledge from archival sources in Vienna and military archive in Freiburg. The author stresses the fact that Viennese Gestapo had played on the whole 24 radio contra games. Sanitzer together with his subordinates led 12 of these games with the main secret service headquarter (GRU), 4 of them with military secrete service of 3rd Ukrainian group of armies, one of them with Moscow command of Austrian Communist Party, 3 of them with an English Intelligence Service, two of them with Frenchmen and one of them with American OSS. One of them – Postupim (Postdam) applied only within Austria. Especially the contra-games with Russian side brought about more significant successes. From the half of 1944 these games lost importance significantly and they concentrated more on intelligence deceiving of enemy in military area.

Military History. Austria. The Second World War. Soviet intelligence landing and Gestapo contra games on the territory of Austria.

Prvý pokus rakouských komunistů v emigraci na oživení kontaktů s domovem se uskutečnil již v roce 1941. Jejich vedoucí představitel v Moskvě Johann Koplenig vyslal do okupovaného Rakouska bývalého předsedu Komunistického svazu mladých Leo Gablera. Jeho cesta vedla přes Jugoslávii, kde se počátkem března 1941 setkal s Juliem Kornweitzem, technickým vedoucím zahraničního aparátu Komunistické strany Rakouska. Od něho obdržel Gabler šifrovací klíč, pomůcky pro spojení i adresu přepážky ve Vídni. Do rakouské metropole dorazil nový designovaný vedoucí funkcionář KS Rakouska na počátku srpna 1941 a zhruba za dva týdny po něm se sem vrátil i Kornweitz.¹ Oba komunističtí funkcionáři byli nacistům známí a ti se záhy dozvěděli o jejich přítomnosti ve vídeňském komunistickém podzemí. Gestapo rozběhlo velké pátrání a již 20. října 1941 zatklo L. Gablera a na jaře příštího roku 25. dubna 1942 i J. Kornweitze. Prvá stranická mise rakouských zahraničních komunistů tak v relativně krátké době skončila neúspěchem.

SEKTOR STŘEDNÍ EVROPA – RAKOUSKO (OSTMARK)

Druhou zcela samostatnou sféru mající rovněž zájem proniknout do teritoria okupovaného Rakouska představovala sovětská rozvědka. Ta se po připojení Rakouska k hitlerovskému Německu (Ostmark) dostávala i v tomto teritoriu do složité situace. Navíc po uzavření německo-

¹Widerstand und Verfolgung in Wien 1934 – 1945. Vídeň 1975, zv. 2, s. 121 – 123, dok. č. 57, obžalovací spis proti L. Gablerovi ze 16. 2. 1944. LONDON, A.: Doznání. Praha 1969, s. 151 – 152. Gabler byl popraven v koncentračním táboře v Mauthausenu na sklonku léta 1944.

sovětského paktu byla i tady zpravodajská činnost, opírající se především o rakouské komunisty, utlumena. Teprve po nacistické agresi proti SSSR projevila Hlavní správa rozvědky generálního štábu Rudé armády, nazývaná mezi agenty „centr“, zvýšenou iniciativu, která ovšem byla součástí celkových snah o oživení zpravodajských sítí v okupované Evropě i samotném Německu. V roce 1941 při členění rozvědné struktury Rudé armády bylo do nově zformovaného sektoru Střední Evropa zařazeno území Německa, bývalého Československa, Polska (Generální gubernat) a Rakouska (Ostmark). Ke zlepšení vlastního radiotelegrafického spojení měli napomoci vycvičení parašutisté. Jako prvé byly nasazeny do akce dvě dvoučlenné skupiny.

Prvou tvořili resident Erwin Panndorf a radista Hugo Willi Börner. Oba němečtí komunisté se zúčastnili bojů ve Španělsku jako interbrigadisté. Panndorf, žijící naposledy v Gēfe, kde působil jako funkcionář komunistického svazu mládeže, se v roce 1938 vrátil do Ruska. Jeho krycí jméno tam znělo Ervin Stěpanov. Zakrátko byl vybrán a proškolen pro plnění speciálních rozvědných úkolů. Stejně tak i H. W. Börner, který pocházel z Meerane. Ve Španělsku utrpěl dva průstřely levé ruky, v jejichž důsledku mu ruka v lokti ochrnula. Po návratu a uzdravení byl vycvičen v Moskvě jako radista. Žil tady pod krycím jménem Anton Bělski.²

Druhá se skládala z rezidenta Wilhelma Fellendorfa a radistky Erny Eiflerové. I oni patřili k aktivním německým komunistům. Fellendorf byl z Hamburku, kde zastával funkci technického vedoucího župního vedení Rudých frontových bojovníků. V roce 1933 byl donucen k emigraci do Ruska a odtud odešel do Španělska, kde bojoval jako poručík u tankistů. Jeho radistka, krycím jménem Gerda, prošla mnohými funkcemi a působila mezinárodně pro Kominternu v Rakousku i Anglii. I ona úspěšně absolvovala kurs radistů.

Obě skupiny seskočily v noci ze soboty na neděli 16. – 17. května 1942 u obcí Allenstein a Osterode ve východním Prusku. Jejich úkol byl vlastně stejný: navázat kontakt s ilegální sítí německých komunistů a antifašistů, posílit významnou radiové spojení a předávat moskevské centrále zpravodajské depeše. Kromě toho měly připravit podmínky pro příchod dalších parašutistů. Seskok proběhl bez větších komplikací, parašutisté ukryli v lese nejen padáky, ale i přepravovaný materiál a vysílačky. Pak společně postupovali až do západního Pruska, kde se rozdělili.

Panndorf, který se při seskoku lehce zranil, s Bornerem směřovali do Berlína, kde se měli kontaktovat s ilegální Uhrigovou skupinou. Po příchodu do německé metropole v první polovině června ke svému zklamání zjistili, že Robert Uhrig byl již v únoru 1942 zatčen a většina jeho spolupracovníků pozatýkána. Panndorf alias Rudolf Scheffel se pak skrýval u jedné z jejich nezatčených členek. Jeho radista se od něho oddělil již 27. května 1942 a hledal možnost uchycené mimo Berlín. Neuspěl v Sasku, kde hodlal pomoci místních komunistů vybudovat zpravodajskou organizaci a tak pokračoval v ilegální cestě. Přes Mnichov doputoval H. W. Börner až do Innsbrucku, kde našel pomoc u malíře J. Wernla a železničáře A. Obernauera, který patřil do ilegální buňky Rudé pomoci. Dne 17. června 1942 parašutistu Wernla převezl do Vídně a pomohl mu navázat ilegální kontakty.³ Jako první mu pomoc poskytli pojišťovací agenti J. Haberhanns a slévač kovů H. Hatlak.

Parašutisté netušili, že jim hrozí mimořádné nebezpečí. Za dva dny po nich seskočila ve východním Prusku další tříčlenná skupina. Jihozápadně Insterburgu (dnes Čerňachovsk). Noc z 18. na 19. května 1942 se pro ně však stala osudnou. Krátce po seskoku byli obklíčeni německým četnictvem u obce Dittau. Při pokusu probít se z obklíčení padl radista Jakob Freund a zakrátko byli zajati oba zbylí parašutisté Walter Gersmann a Wilhelm T. Posledně jmenovaný Španělák zakrátko začal vypovídat. Gestapo se tedy dozvědělo i o předcházejícím seskoku čtyř parašutistů. Na základě jeho výpovědi velmi rychle identifikovalo Erwina Panndorfa,

²Hugo Willi Börner, nar. 27. 4. 1909 v Meerane, užíval po seskoku i ve Vídni falešné doklady na jméno Willi Bauer z Reindorfu, okres Chemnitz.

³LUŽA, R.: Der Widerstand in Österreich 1938 – 1945. Vídeň 1985, s. 161.

Wilhelma Fellendorfa i Ernu Eiflerovou. Pouze Börnera vedlo prozatím pod jménem Anton Bělski. Již 30. května 1942 rozeslala berlínská centrála gestapa všem podřízeným úřadovným příkaz k pátrání po parašutistech i s jejich popisem. U Bělského ukládala provedení všech kroků k jeho identifikaci.⁴ Velmi důležitým poznatkem bylo pro gestapo poznávací znamení v podobě zchromlé levé ruky.

Mezitím parašutista H. W. Börner alias Anton Bělski, jehož pokus o nalezení pomoci u matky v Crimmitschau ztroskotal, se dostal až do Vídně. Jeho příchod zaregistrovalo gestapo díky konfidentovi již 22. června 1942 a sledováním jeho matky se parašutistu podařilo nalézt. Vídeňská úřadovna gestapa zakročila nejprve proti vídeňským a innsbruckým odbojářům a zatkla J. Werndla pro styky s tyrolskou sekcí berlínské Uhrigovy organizace, kterou zničilo už v únoru 1942. Stejný osud postihl i A. Obernauera, který později 17. července spáchal v innsbruckém vězení sebevraždu.⁵ Pak přišel na řadu hledaný parašutista, jehož gestapo zatklo 8. července 1942. Našlo u něho doklady na jméno Willi Bauer. Parašutista byl ve velmi zbědovaném stavu, protože se stále jen skrýval, a zakrátko přiznal své pravé jméno. Vídeňská úřadovna gestapa tak identifikovala hledaného Antona Bělského. Pak následoval jeho transport do Berlína na centrálu gestapa. tady se mu věnovali a zakrátko se gestapáci dozvěděli o jeho spolubojovnících, místě seskoku a i to, že nedaleko zakopaly obě skupiny svoje dvě vysílačky a dva přijímací přístroje. Zvláštní skupina berlínských gestapáků se pod Börnerovým vedením vydala k Allensteinu a na parašutistou označeném místě skutečně našla všechen ukrytý materiál i vysílačky.⁶ Na základě nových zjištění se podařilo 27. července 1942 v Berlíně zatknout i Erwina Panndorfa. Prvá vysazená skupina tak byla zcela zlikvidována a druhá, prozatím stále na útěku, ztratila nálezem u Allensteinu, všechen materiál i vysílačku.

Pozornost gestapáků se na RSHA zaměřila na zatčeného radistu H. W. Börnera. Na jeho psychiku negativně zapůsobilo i setkání s parašutisty Walterem Gersmannem a Wilhelmem T., kteří byli rovněž vězněni v berlínském koncentračním táboře Columbia, jehož část gestapo využívalo jako policejní vězení pro zvláštní případy. Naléhání gestapáků protiparašutistického referátu nakonec našlo u radisty pozitivní ohlas v podobě příslibu spolupráce.

Kriminální rada Horst Kopkow a jeho podřízený Thomas Ampletzer se nakonec dohodli, že předají zatčeného radistu do Vídně SS-Obersturmführerovi kriminálnímu komisaři Sanitzero-vi, aby se pokusil o navázání spojení s moskevskou centrálou. Sanitzer, vedoucí od května 1942 protiparašutistický referát byl vášnivým radiotelegrafistou. On i šéf vídeňské úřadovny gestapa SS-Brigadeführer und Generalmajor dr. Huber, tuto nabídku přivítali. Protože gestapo vědělo, že posláním obou u Allensteinu vysazených skupin bylo mimo jiné i zabezpečení příchodu dalších výsadek, zvolilo pro krycí název radiové protihry i příznačný krycí název Ubytovatel (Quartiermacher).⁷

Na konci července 1942 se moskevskému centru ozvala Börnerova vysílačka. Na začátku protihry popsal svoje strastiplné osudy od seskoku až po uchycení se ve Vídni. Oznámil i to, že se oddělil od svého rezidenta. Tvrdil, že o jeho dalším osudu od rozdělení v květnu nic neví. Byla to i součást plánu gestapa, jehož cílem bylo vylákat na Moskvě nového rezidenta. A tak od počátku srpna 1942 začal požadovat vyslání posily.

Nad územím okupovaného Polska seskočila v květnu 1942 i tříčlenná výsadeková skupina, složená ze dvou Rakušanů a jednoho sudetského Němce. Jejím velitelem byl jednatřicetiletý Rakušan Franz Berger, krycím jménem Emil Reuter. I on dříve bojoval ve Španělsku, a to ve

⁴Přípis gestapa Staatspolizeileitstelle Nürnberg-Fürth, č. 247/42 g. II A ze 30. 5. 1942; NOLLAU, G. – ZINDEL, L.: Gestapo ruft Moskau. Mnichov 1979, s. 261, pozn. č. 8.

⁵Widerstand, ref 1, zv. 2, dok. č. 29, s. 453 – 454.

⁶Přípis gestapa Staatspolizeileitstelle Nürnberg-Fürth, č. 247/42 g. – II A ze 30. 7. 1942; NOLLAU, G. – ZINDEL, ref 4, s. 261, pozn. č. 15.

⁷Podle LUŽA, ref 3, s. 168, pozn. 26, začala protihra 1. srpna 1942. Autor pojmenovává protihru „Quartiermeister I“, zatímco gestapáci Sanitzer, Walch a další užívají správné pojmenování „Quartiermacher I“.

funkci velitele praporu. Jména zbývajících dvou členů skupiny nejsou známa a podle jejího složení se dá předpokládat, že měli působit v Rakousku. Víme o nich jen to, že byli oblečeni do německých uniforem a všechny další stopy mizejí v temnotách. S jistotou se dá říci, že spojení s vysílající moskevskou centrálou později nenavázali.⁸

Sovětská rozvědka měla v úmyslu oživit svoji rakouskou síť a předpokládala shozy dalších výsadek. A tak jedním z prvních Börnerových úkolů bylo hledat vhodné plochy pro jejich přistání a obstarávání potřebných kontaktních adres, na nichž se parašutisté po seskoku měli obrátit. Gestapo skutečně všechny potřebné údaje moskevskému řediteli nahlásilo a připravilo tak nebezpečnou past.⁹

Hlavní správa rozvědky generálního štábu Rudé armády neměla žádné podezření, a proto zahájila přípravy na vyslání dalšího muže. Z kandidátů byl vybrán sudetský Němec, zámečnický Emil Kammler z Donína u Chrastavy, který žil od roku 1934 v Sovětském svazu.¹⁰ Spolu s agentkou Violou Sandross byl nasazen do pobaltských států a podílel se na přípravě jejich obsazení. Pak se znovu objevil v Sudetech a musel narukovat do branné moci, zatímco V. Sandross v odtrženém českém pohraničí zůstala. Na východní frontě zakrátko přeběhl k Rusům a byl předán zpátky k rozvědce. Na základě Börnerova požadavku byl připraven a v říjnu 1942 seskočil padákem ve východním Prusku. Jak se do okupovaných českých zemí dostala T. Kammler V. Sandross není dosud příliš jasné. Z výpovědi J. Sanitzera vyplývá, že Kammler přivezl i vysílačku pro svoji partnerku. E. Kammler měl zpravodajsky působit v Rakousku a V. Sandross v Čechách. Parašutista měl zpravodajsky spolupracovat s radistou W. Börnerem ve Vídni. Záhy došlo k jeho zatčení a protihra Ubytovatel přinesla gestapu první výraznější úspěch. Kammler však odmítl jakoukoliv spolupráci.

Vídeňské gestapo nepotřebovalo nového rezidenta ve Vídni, protože by muselo znásobit i počet předávaných depeší do Moskvy. A tak do „centra“ v prosinci 1942 odešla depeše se sdělením, že podle zjištěných zpráv byl Kammler odhalen ve Vídni Gestapem a při zatýkání zastřelen nebo se zastřelil. Ve skutečnosti ho Gestapo poslalo do koncentračního tábora v Mauthausenu, kde také těsně před koncem války byl zavražděn.

Zatčená radistka T. Kammler – V. Sandross, která se později pod nátlakem uvolila ke spolupráci, byla po odsouhlasení RSHA předána vídeňským gestapem někdy na jaře 1943 sousední pražské řídicí úřadovně. Odtud pak vedla od dubna 1943 radiovou protihru Koruna (Krone). Nelze přesně určit, kde a kdy vlastně začala vysílat, protože Sanitzer ji vykazuje v seznamu jím vedených protihér. Z toho by vyplývalo, že Sandross by musela podat z Vídně do Moskvy první zprávy někdy předtím. Faktem však zůstává, že protihra Koruna trvala až do léta 1944, kdy ji gestapo jako málo efektivní ukončilo.

Naproti tomu úspěšně probíhala protihra Ubytovatel I ve Vídni. Od počátku roku 1943 užívané označení římskou číslicí ji odlišovalo od druhé protihry (Quartiermacher II) provozované radistou ochranné policie jménem radistky Erny Eiflerové, k jejímuž zatčení došlo 15. října 1942 v Hamburku. Protihru vedlo Gestapo v Kolíně nad Rýnem.¹¹ Údajně začala krátce po zatčení radistky v říjnu 1942.

⁸Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes ve Vídni (dále DÖW Vídeň), sign. 10016, Leopold Bany, Ihre Namen sind verweht .... Österreicher bei Geheimunternehmen in ihrer Heimat während des 2. Weltkrieges 1938 – 1944, s. 149.

⁹LUŽA, ref 3, s. 168, pozn. 26.

¹⁰Emil Kammler, nar. 7. 7. 1909 v Doníně u Chrastavy. Ve Státním okresním archivu v Liberci se nachází karta s údaji Policejního ředitelství v Liberci a doklady o jeho domovské příslušnosti. Obvinění E. Kammlera, že byl „získán pro spolupráci s gestapem“ (ŠOLC, Jiří: Dáblova dílna. Praha 1993, s. 163) se nezakládá na pravdě. Podrobněji SLÁDEK, O.: Radiové protihry jako prostředek boje proti výsadekům ze SSSR a proti českému odboji. In: Západočeský sborník historický, 1996, č. 2, s. 212.

¹¹Moravský zemský archiv Brno (dále MZA Brno), f. MLS Brno, Wilhelm Walch, Lsp 360/47, výpověď ze 29. 1. 1947, s. 20.

Rozvědka Rudé armády nebyla s dosavadním vývojem spokojena a proto zamýšlela posílit rakouskou síť. Z kandidátů byli pro nový výsadek vybráni dva. Resident Hermann Köhler, bývalý tajemník ústředního výboru Komunistické strany Rakouska, který po připojení jeho země k Velkoněmecké říši musel emigrovat a přes Francii se dostal do Sovětského svazu. Pak bojoval ve Španělsku a po Francově vítězství se vrátil do Moskvy. Tady žil pod krycím jménem Jurij Kolcov. Jako radistka mu byla přidělena z Bratislavy pocházející dvaatřicetiletá Emilie Boretzká (Boretzky), alias Emilija Novikova. Oba prošli výcvikovým táborem zpravodajské služby v Pioněrskaja u Moskvy. Jejich vyslání do akce se stalo pro sovětské zpravodajce technickým problémem. A tak se obrátili na Angličany, aby jim pomohli při vysílání výsadků do západní a střední Evropy. Došlo k uzavření dohody v oblasti zpravodajské spolupráce a pro sovětskou stranu tak byl částečně vyřešen technický problém, a to vysílání parašutistů do akce. Po souhlasu Angličanů nastoupili oba cestu do Anglie lodí z Murmanska. Jim i dalším se podařilo tuto nebezpečnou cestu šťastně absolvovat.

V Anglii se jich ujal Orgán pro zvláštní operace (Special Operations Executive /S.O.E./), který vznikl 16. července 1940 a organizoval jak špionáž, tak i hospodářskou sabotáž v nacisty okupované Evropě. Především jeho instruktoři radistku vybavili novým typem vysílačky B MARK II a naučili ji s ní zacházet.¹² Moderní kuffíkový přístroj, mající dosah cca 2 500 kilometrů, vážil pouhých 13,60 kg (30 liber). Tím začala nová etapa technické anglicko-sovětské spolupráce ve zpravodajské oblasti.

Večer 23. února 1943 odstartoval anglický letoun Wellington se čtyřmi ruskými agenty na palubě. Prvé dva – rezidenta Georga Tietze a radistku Elsu Noffke – vysadili u německého Freiburgu. Letci pak pokračovali v letu směrem do okupovaného Rakouska. Tento přistávací prostor byl stanoven poprvé. Až dosud všechny výsadky byly shozeny ve východním Prusku nebo Polsku. Po půlnoci seskočili u Burgenlandu H. Köhler a E. Boretzky. Přistáli mezi Wimpassingem a d. Leitha a Eisenstadtem. Od této chvíle se změnilo podle příkazu „Direktora“, jímž byl šéf Hlavní správy rozvědky (GRU) na estonské dělníky Juri Kruuse a Annu Under. Estonsky však neuměli ani slovo. Z místa seskoku se jim podařilo odejít. Nastoupili cestu do nedaleké Vídně, kde hodlali plnit svůj základní úkol. Bylo jim oživení bývalé sovětské zpravodajské sítě v původním Rakousku.

V jejím čele měl být vídeňský právník JUDr. Napoleon Bihary, který od druhé poloviny dvacátých let spolupracoval prostřednictvím Inturistu se sovětskou rozvědkou a kriminální rada SS-Hauptsturmführer Quido Kollard, který ještě v roce 1938 sloužil u vídeňského gestapa.¹³ Tato síť disponovala z předválečné doby i třemi vysílačkami, ale spojení podle moskevského příkazu neudržovala. Změnit tento stav bylo úkolem parašutistů.

Oba se bez větších problémů dostali do Vídně, kde se uchýlili u komunisty poštovního úředníka R. Griesingera ve 13. vídeňském okrese. Ten ponechal H. Köhlera u sebe a zprostředkoval i ubytování Boretzké. Ubytovatel, jehož znal od roku 1930, se mu svěřil, že má spojení s odbojovou skupinou O25 v Ober St. Veit. Ta byla bohužel sledována gestapem, což odbojáři netušili. Na Greisingerovu žádost se objevila jednoho dne v jeho bytě spojka Robert. Teprve později se na gestapu R. Griesinger, zatčený večer 25. března 1943, dozvěděl, že se ve skutečnosti jednalo o gestapáka Georga Weidingera.

Hledání spojení se rezidentovi vymstilo a v březnu 1943 i jeho gestapo zatklo. Šéf protiparašutistického referátu SS-Hauptsturmführer, na kriminálního radu povýšený J. Sanitzer, nařídil okamžité provedení „zostřeného výslechu“ a zachycená stopa přivedla gestapo k ukrývající se radistce, která se na konci března rovněž ocitla v jeho rukách. Zmocnilo se i jejich vysílačky, kterou zakopali nedaleko místa seskoku u Prodersdorfu, a to včetně nezbytných krystalů.

¹²PIELKALKIEWICZ, J.: Spione – Agenten – Soldaten. Mnichov 1969, s. 50; NOLLAU, G. – ZINDEL, ref 4, s. 84.

¹³DÖW Videň, sign. 20142, Johann Sanitzer, Vg 4 c Vr 6284/48, výpověď J. Sanitzera z 15. 5. 1956.

Vídeňské gestapo ohlásilo svůj úspěch služebním postupem berlínskému RSHA a pokračovalo ve výsleších parašutistů. Dozvědělo se řadu údajů o výcviku, jejich cestě přes Anglii až po seskok a také všechny technické podklady nezbytné pro vysílání. Po „zostřeném výslechu“ radistka údajně projevila i „ochotu“ být při vysílání nápomocna.

Berlínský kriminální rada T. Ampletzer však nehodlal zahajovat novou protihru, protože s jejím vedením byla spojena řada komplikací, např. gestapo by bylo nuceno předávat řadu zpravodajských informací, moskevský „centr“ by mohl parašutisty prověřovat. Z tohoto důvodu H. Kopkow a T. Ampletzer rozhodli, že naopak budou pouze posilovat již úspěšně probíhající protihru Ubytovatel I. K. jejím upevnění měla nepřímo posloužit i dvojice parašutistů H. Köhler a E. Boretzky.¹⁴

Gestapo odeslalo do Moskvy „centru“ depeši, že se ve Vídni objevil J. Kruus a A. Under, vydávající se za parašutisty. „Ředitel“ odsouhlasil navázání spojení s nimi a dodal i heslo Vysílací krystal (Sendequarz). Pak se v depeších objevil osud skupiny a do Moskvy šla i zpráva, že parašutistka po seskoku ztratila krystaly, a proto její vysílačku nelze použít. „Centru“ bylo také oznámeno, že Boretzká neuspěla na adresách, které v Moskvě obdržela a kde se měly nacházet z dřívější rezervní vysílačky. Tyto zdroje potřebné techniky gestapo zřejmě zlikvidovalo. Sovětská zpravodajská služba tak utrpěla další ztráty.

H. W. Börner na pokyn „centru“ ještě před seskokem nové skupiny zřídil „mrtvou schránku“ nedaleko Vídně u Deutsch Wagramu a nyní gestapo doufalo, že sem by Moskva mohla poslat chybějící krystaly. Zavedlo dlouhodobé střežení schránky, ale nikdo ji nevyhledal ani do ní nic neuložil.

Na pokyn Berlína vídeňské gestapo vedlo „zpravodajskou činnost“ rezidenta H. Köhlera a radistky E. Boretzky jako přísně tajnou protihru Burgenland. Jejich vysílačka však nikdy nebyla pro její vedení použita a všechny zprávy byly předávány přes Börnerovu stanici.

Protihra Ubytovatel I probíhala ještě v červnu 1943 z Vídně, což potvrzují jak dobové písemnosti abwehru, tak i poválečné výpovědi gestapáků. V této době obdržel parašutista z Moskvy příkaz (stejně jako jiné výsadky), aby zjistil všechny dostupné údaje o plynové masce CO 39 a zda chrání proti kyslíčniku uhelnatému.¹⁵

V rámci protihry se chtělo gestapo dozvědět podstatné údaje o příštích shozech parašutistů a proto odeslalo depeši, kdy a kde budou vysazeni další parašutisté a jakým způsobem by měli navázat s „centrem“ spojení v případě poškození vysílačky při seskoku. To bylo někdy na přelomu roku 1942/1943. Tehdy Moskva dala pokyn ke zřízení „mrtvé schránky“ a sdělila, že tuto budoucí budou parašutisté znát a v případě nouze ji použijí. Börner měl její obsah čas od času kontrolovat. Nelze s určitostí tvrdit, že Köhlerova skupina její umístění znala. Gestapo se o ní více nezmiňovalo a Moskva odsouhlasila, že její zprávy bude i v budoucnu předávat H. W. Börner.

Přes Burgenland šla „centru“ řada údajů o výrobě zbrojních a jiných průmyslových podniků, o vojenských transportech.¹⁶ Z Moskvy se údajně mělo gestapu dostat sdělení, že novou vysílačku parašutisté dostanou přes „mrtvou schránku“ u Deutsch Wagramu. Poněkud předběhne sled událostí, když uvedeme, že krystaly pro Boretzkou přivezla až skupina A. Huttary a J. Zettler, která seskočila v noci z 5. na 6. ledna 1944. To bohužel potvrzuje fakt, že ani na počátku roku 1944 neměla Hlavní správa rozvědky (GRU) – „centr“ tušení o tom, že je protihrou Ubytovatel I klamána.

¹⁴Parašutistka byla držena až do února 1945 v policejním vězení gestapa ve Vídni. Pak ji J. Sanitzer poslal do koncentračního tábora v Ravensbrücku. Odtud si ji zakrátko vyžádal zpět a údajně 5. dubna 1945 byla propuštěna na svobodu. H. Köhler byl popraven těsně před koncem války v koncentračním táboře v Mauthausenu, stejně jako E. Kammler a H. W. Börner. LUŽA, ref 3, s. 250.

¹⁵Dopis šéfa bezpečnostní policie a SD z 2. 6. 1943 Úřadu Ausland (Abwehr. Abteilung III, zn. IV A 2 d Nr. 88/43 Geheime Reichssache zmiňuje radiovou protihru Ubytovatel I vedenou ve Vídni.

¹⁶DÖW Vídeň, sign. 20142, výpověď J. Sanitzera z 16. 7. 1947.

Z údajů brutálně vynucených „zostřenými výslechy“ gestapo v kombinaci s dalšími zjištěními mapovalo sovětskou zpravodajskou síť v bývalém Rakousku a připravovalo zničující úder. K jeho realizaci došlo především v květnu 1943. Designovaný šéf této sítě JUDr. Napoleon Bihary byl zatčen 21. května 1943 a obviněn z přípravy velezrady.¹⁷ Stejný osud potkal i řadu dalších lidí.

Gestapo usilovně pátralo po propojení rakouské ilegální sítě se zpravodajským sektorem Západní Evropa. Po dopadení šefa tohoto sektoru plukovníka L. Treppera i jeho radistů se objevilo, že gestapem označená síť sovětských zpravodajců jako Rudá Kapela udržovala i kontakty s jinými oblastmi, a to zejména sektorem Střední Evropa. Jako nejvíce podezřelý se mu z tohoto hlediska jevil komunista Josef Meisel, kterého zatkli 17. května 1943. Zpočátku se gestapáci mylně domnívali, že přišel z Moskvy, ale mátko je, že u něho našli francouzské doklady. Jmenovaný totiž v roce 1938 uprchl do Belgie a Francie, kde se zapojil do ilegální komunistické činnosti. Odtud prostřednictvím spojky udržoval spojení s Vídní. Na počátku roku 1943 se z pověření komunistické strany vrátil do rakouské metropole, ale záhy byl gestapem odhalen a zatčen. Gestapo se ho marně snažilo usvědčit ze spolupráce s dopadenými parašutisty. Neuspělo a stejně tak tudy nevedla cesta k průniku do francouzských sítí. Gestapo šetření nakonec uzavřelo tím, že J. Meisela poslalo v únoru 1944 do koncentračního tábora v Osvětimi.

Moskevský centr se v březnu nebo dubnu 1943 znovu pokoušel posílit svoje zpravodajské zdroje v bývalém Rakousku vysláním nových parašutistů. K jejich seskoku bylo využito technické pomoci Angličanů, kteří je vybavili i výkonnou vysílačkou. Z anglického letounu seskočila dvoučlenná skupina v prostoru Kodernausserwald v Horním Rakousku. Jednalo se o rakouské komunisty, bývalé španělské interbrigadisty, otce a syna Franze a Theodora Rackwetzovi. Senior plnil roli rezidenta a syna v Moskvě vycvičili a v Anglii doškolili jako radistu. Místo seskoku stejně jako úkol výsadku, kterým bylo zpravodajské působení ve vídeňském prostoru, jim stanovila Hlavní správa rozvědky (GRU) vytvořená 16. února 1942. Ta pak od 22. listopadu 1942 přešla do přímé podřízenosti Lidového výboru obrany.

Zprávy o dalším osudu jsou jen kusé. Není totiž jasné, zda nebyli nacisté o jejich seskoku předem informováni prostřednictvím vedené protihry Ubytovatel I, a to obdobně jako tomu bylo v případě výsadků do okupovaných českých zemí a krakovské protihry Růžový kavalír (Rosenkavalier). Podle jiné verze bylo anglické letadlo sledováno německou protivzdušnou obranou a tak přesně lokalizováno místo seskoku.¹⁸ I tato verze je velmi pravděpodobná, protože vychází z běžně používané praxe. Nepřátelské letadlo bylo zaměřovacími přístroji sledováno a podle změny rychlosti a jeho kroužení bývalo určováno pravděpodobné místo vysazení parašutistů. Do podezřelého prostoru pak byly vysílány pátrací oddíly, aby jej procesaly a seskočivší parašutisty zadržely.

Oba Rackwetzové údajně padli okamžitě po přistání do rukou gestapa a byli převezeni do řídicí úřadovny gestapa ve Vídni. Gestapáci zabavili jejich celou výzbroj a výstroj včetně vysílačky. Tady se jich „ujalo“ III. oddělení, a to konkrétně referát obranného zpravodajství (Abwehr). Po nějaké době gestapáci radistu Theodora Rackwetze donutili, aby začal pod kontrolou gestapa vysílat fingované zprávy. Kriminální rada Sanitzer, šéf pozdějšího protiparašutistického referátu po válce při výsleších potvrdil, že gestapo se pokusilo o navázání nového spojení s moskevským „centrem“. Radiová protihra, vedená přímo z Vídně, nesla přísně tajné označení Haushamerfeld. Ta skončila ještě v průběhu roku 1943 neúspěchem. Podle poválečné výpovědi parašutistky Hildegardy Schmidové roz. Ries odeslal v momentě, kdy byl bez dozoru, radista T. Rackwetz slova „Jsem v rukách gestapa“.¹⁹ Podle jejího tvrzení učinila Mos-

¹⁷Tamtéž, výpověď N. Bihary ze 3. 9. 1947.

¹⁸DÖW Vídeň, sign. 10016, ref 8, s. 198 a 201. Seskok se měl uskutečnit v trojúhelníku Ried im Innkreis – Vöcklabruck – Mattighofen.

¹⁹Tamtéž, sign. 2706, svědecká výpověď Hildegard Schmid ze 2. 10. 1965. Totéž vypověděla před soudem s J. Sanitzerelem 5. 7. 1948, kdy se jmenovala Hildegard Tschuleva.

kva zpětný dotaz „Jak jste se dostal do rukou gestapa?“ a žádala o předání vysvětlující depeše. To by nebylo nic zvláštního, protože obdobně nešťastně postupovali čeští zpravodajci v protihře Hermelín a vlastně prozradili pražskému gestapu varování, o které se pokusil parašutista S. Srazil.²⁰ Důležité však je, jakým způsobem to „centru“ učinil. Mohl požadovat opakování depeše s odůvodněním, že došla neúplná nebo s chybami a nelze ji dešifrovat. Mohl se však zeptat zdánlivě naivněji, leč z hlediska gestapa nejasněji, co znamenají tři nešifrovaná nebo odlišně šifrovaná slova. K přesnému objasnění skutečnosti bychom museli mít k dispozici depeše zachycené a odeslané moskevským „centrem“, ale ty prozatím ruská strana nezpřístupnila. Faktem však zůstává, že gestapo zaregistrovalo radistovu „zradu“. Z jeho hlediska se rezident i radista stali pro gestapo nepotřebnými. Otec a syn Franz a Theodor Rackwetzovi byli asi na konci roku 1943 posláni do koncentračního tábora v Mauthausenu a tady později zlikvidováni.

Ze způsobu pokusu T. Rackwetze o varování „centru“, t. j. formou otevřené řeči, se nám nepřímo potvrzuje, že v této době parašutisté působící v jeho zpravodajské síti stále ještě neměli žádné předem dohodnuté způsoby, jak nenápadně varovat svoje velitele. Toto se ostatně prokázalo i u zadržených parašutistů z SSSR, kteří v téže době měli operovat v okupovaných českých zemích.

Vídeňské gestapo muselo RSHA do Berlína nahlásit příčinu neúspěchu protihry Hausamerfeld. Berlínská centrála, která v prosinci 1943 byla informována i o faktu, že v rámci pražské protihry Hermelín londýnskou zpravodajskou centrálu varoval při vysílání parašutista S. Srazil, vyvodila z obou případů poučení. Okamžitě zrušila dosavadní praxi zákazem, podle něhož se zadržení a „obrácení“ parašutisté nesměli přímo podílet na vysílání. Byli nahrazeni většinou radisty z řad pořádkové policie, která měla také za úkol radiové střežení prostoru říše a boj proti „černým vysílačkám“. Vznikl sice nový problém, jak rychle naučit vlastní radisty „rukopisu“ zatčených agentů, ale přesto byl rozkaz RSHA splněn. Možnost varovat zahraniční centrály se tímto způsobem značně ztížila. Z pozdější praxe gestapa v okupovaných českých zemích je však zřejmé, že existovaly i výjimky.

Daleko úspěšnější byl J. Sanitzer v případě dalšího výsadku. Ten byl připravován Moskvou pro prostor Vídně, aby odtud podával zprávy o vojenských transportech, o zbrojních průmyslových podnicích a všechny poznatky o protivzdušné obraně. Pro tento úkol byli vycvičeni dva rakouští emigranti – rezident Sch. a radista Ernst Kernmayer. Posledně jmenovaný dvaadvacetiletý radista pocházel z Kapfenbergu a do SSSR se dostal jako dítě po porážce vídeňských únorových nepokojů v roce 1934. Po absolvování radiotelegrafického výcviku byl přidělen k rezidentovi Sch. z Floridsdorfu, který se však těsně před odletem na letišti nedaleko Moskvy nervově zhroutil. A tak A. Kernmayer někdy v dubnu 1943 letěl sám. Nevíme, kde vlastně přistál a s určitostí můžeme potvrdit jen to, že zakrátko po seskoku ho nacisté zatkli.

Pod nátlakem mladík prozradil řadu údajů nezbytných pro vedení protihry. Gestapo ji jeho jménem vedlo od 24. května 1943 až do dubna 1945.²¹ Berlín protihře přidělil krycí název Alpská růže (Alpenrose). Vysílačka působila ve Vídni a předávala moskevskému „centru“ řadu depeší.

Z hlediska gestapa byla tato protihra mimořádně úspěšná. Moskevský „centru“ totiž musel radistovi dodatečně předat záchytné adresy i spojení na prostředníka, který mu měl předávat soustředěně zpravodajské údaje. To předtím všechno věděl rezident, ale ten zůstal v Moskvě. Na takto získané adresy vysílalo vídeňské gestapo svoje agenty. V jednom případě je jméno a adresa velmi překvapila. Šlo totiž o bratra bývalého poslance, který původně žil ve Vídni, ale nově zastával vysoké postavení v úřadu říšského místodržitele v polské Poznani. Vystu-

²⁰SLÁDEK, O.: Přícházeli z nebe. Praha 1993, s. 92 – 96.

²¹Bundesarchiv Koblenz (dále BDA Koblenz), Militärarchiv Freiburg, f. RH 2/2144, Fremde Heere Ost (I b), Zusammenstellung z 9. 3. 1945.

poval jako přesvědčený nacist. Vyslanému provokatérovi, který se vykázal smluveným heslem, jež do Vídně přišlo z „centru“, přislíbil ochotně všestrannou spolupráci. Jeho veleizrada tím byla prokázána. Gestapo zařídilo vyslání tohoto vysokého funkcionáře na služební cestu do Himmlerova štábu a během jí ho zatkl. Po drastických výsleších putoval odhalený spolupracovník sovětské rozvědky do koncentračního tábora.²² „Centr“ v důsledku protihry Alpská růže ztratil svého významného informátora.

Pomocí vedených protihier Ubytovatel I a Alpská růže se vídeňskému gestapu podařilo rovněž najít stopy vedoucí ke švýcarské síti Rudé kapely. Když gestapo oznámilo do Moskvy smrt E. Kammlera, očekávalo vyslání nového parašutisty. Místo toho přišla od „centru“ adresa přepážky v Herminengasse ve 2. vídeňském okrese, kde si měl Börner vyzvednout peníze. Gestapo tam poslalo svého agenta, který se vydával za parašutistu. Adresát sice pozitivně reagoval na smluvené heslo, ale žádné peníze pro příchozího neměl.

Později přes protihru Alpská růže byla Moskva požádána znovu o poskytnutí finanční pomoci a situace se opakovala. Na přepážce žádné peníze nebyly. Radista pak informoval o neúspěchu zahraniční centrálu.

Sledováním těchto stop se vídeňskému gestapu podařilo chytit pro Rusy pracujícího agenta Bluma a posléze i navázat spojení se sovětskou zpravodajskou sítí působící ve Švýcarsku. S A. Radó a jeho spolupracovníky vedlo pomocí vysílačky radiovou protihru Protěž (Edelweiss).²³

Z dešifrovaných depeší se sice vídeňské gestapo dozvědělo o sovětských spolupracovnících „Šedý“ a „Aristokrat“, ale nepodařilo se mu je identifikovat. Ani „Krejčovou“, který podle depeše z prosince 1942 mohla švýcarské skupině předat jednu až dvě vysílačky, neodhalilo. Tušilo jen, že by mohla být někde v Vorarlbergu.

Naproti tomu úspěch zaznamenalo, když přes protihru Ubytovatel přišla pro H. Köhlera a E. Boretzkou zpráva, že si mají vyzvednout ve Švýcarsku v mrtvé schránce dlouho očekávané peníze. Do třetice tedy informace o požadovaných penězích. Gestapem vyslaný pověřenec je tentokrát skutečně našel a přivezl do Vídně.²⁴

V noci na 10. května 1943 byli sovětským letounem v prostoru Borisova v Bělorusku za německou frontou vysazeni dva agenti Hlavní správy rozvědky (GRU), a to rezident Josef Angermann, krycím jménem Karl Werndl a radista Georg Kennerknecht alias Josef Freisinger. Oba byli oblečeni do uniforem poddůstojníků německé armády a vybaveni potřebnými doklady tak, aby se mohli vydávat za vojáky jedoucí z fronty na dovolenou.²⁵

Ve skutečnosti se jednalo o bývalé španělské interbrigadisty, kteří hodlali pokračovat jako agenti v boji proti nacismu. Angermann po porážce demokratických sil ve Španělsku utekl do Francie. Po její porážce byl eskortován do Rakouska, kde byl v roce 1940 zatčen a vězněn v koncentračním táboře v Dachau do června 1941. Poté až do října 1941 byl držen v ochranné vazbě a pak ho gestapo propustilo. Zanedlouho musel narukovat a posléze byl poslán na obávanou východní frontu. V září 1942 přeběhl na ruskou stranu. Na jaře 1943 se hlásil jako dobrovolník k nasazení do Rakouska.²⁶

Sovětská armádní rozvědka ho skutečně vybrala pro speciální úkoly. Prošel úspěšně jejím výcvikovým táborem č. 27 a pak čekal na nasazení. Z něho a radisty G. Kennerknechta utvořili dvoučlenný výsadek, který dostal za úkol provádění sabotáží v dopravě a továrnách a atentátů. Podle pozdějšího hlášení gestapa z 18. až 21. června 1943 připravovali parašutisté atentát

²²DÖW Vídeň, sign. 10016, ref 8, s. 245.

²³Tamtéž, s. 236 – 237 a sign. 20142, výpovědi J. Sanitzera.

²⁴DÖW Vídeň, sign. 10016, ref 8, s. 239.

²⁵Tamtéž, sign. 5734 c, Tagesbericht Nr. 6 z 18. – 21. 6. 1943. Josef Angermann, nar. 25. 10. 1912 v Innsbrucku, typograf, poslédně bytem ve Vídni, Laudongasse 3 a krejčovský pomocník Georg Kennerknecht, nar. 17. 8. 1909 v Lettgenbichel, obec Bayerseinen, okres Schongau.

²⁶STADLER, K.: Opfer verllorener Zeiten. Vídeň – Mnichov 1966, s. 379.

na vídeňského župního vedoucího NSDAP a říšského místodržitele Baldura von Schiracha.²⁷ Prostorem působení byla stanovena Vídeň. Odtud měl také radista G. Kennerknecht předávat pomocí vysílačky „centru“ zpravodajské údaje především vojenského charakteru.

Oběma členům výsadku se podařilo i s vysílačkou a destrukčním materiálem šťastně absolvovat dlouhou cestu z Běloruska až do Vídně. Tady se rozdělili, aby hledali samostatně ubytování. Angermann se zastavil, v rozporu s konspiračními pravidly, u svých rodičů ve Vídni. Jeho otec mu pomohl ukrýt samopal, dvě rezervní pistole, 20 speciálních náloží, dva protitankové granáty na vlastním zahradním pozemku ve Felixdorfu u Wiener Neustadtu. Z úkrytu si chtěl všechno potřebné parašutista vyzvednout až budou připraveny konkrétní akce. Kromě toho mu otec vzal do úschovy i větší část z 10 000 marek, kterými byl výsadek vybaven. Potom byt rodičů opustil. Vydal se na prvou záchytnou adresu. Jednalo se o jeho přítelkyni z mládeži, která vlastnila prodejnu mléka. Ta parašutistu přijala, vyslechla jeho vyprávění o složité cestě do Vídně a skutečném poslání. Překvapená mlékařka si vyžádala čas na rozmyšlenou a radila se se svým známým o tom, zda mu má pomoci. To bylo osudné, protože informace, že parašutista ze Sovětského svazu, pohybující se v uniformě poddůstojníka, hledá ubytování, putovala zakrátko k vídeňské řídicí úřadovně gestapa.

Angermann si mezitím našel tři další ilegální byty a setkal se i se svým radistou, kterému se rovněž podařilo zabezpečit si nenápadné ubytování. Rezidentovi poskytla byt paní Hrušková, vdova po popraveném antifašistovi a ukrýla i část jeho vybavení. Další část schoval její známý sociální demokrat Rubner. Angermann však stále docházel do bytu svých rodičů v Eichenstrasse 15. Kupodivu nebezpečí se blížilo z jiného místa.

Gestapu důvěrníci donesli, že k paní Hruškové často dochází neznámý voják. Přepadové komando nečekaně vtrhlo 14. června do bytu paní Hruškové v tzv. Indiánském dvoře (správný název zněl Azaleenhof), kde zastihlo i jejího známého Rubnera. Následovalo zatčení obou a při prohlídkách jejich bytů byla gestapáky nalezena Angermannova výstroj. Při „zostřeném výslechu“ prozradila vdova pravou parašutistovu totožnost. Gestapo jí pod pohrůžkou dočasně propustilo s podmínkou, že mu parašutistu vydá, jakmile se v jejím bytě objeví. Statečná žena, která v žádném případě nechtěla zradit, vyřešila věc svým způsobem. Spáchala sebevraždu plynem.

Mezitím gestapáci na základě kartotéky E – Emigranti zjistili bydliště Angermannových rodičů a přepadli je v jejich bytě. Ve sklepě našli v zavazadle 6 000 říšských marek ve dvacetimarkových bankovkách. Na některých z nich našli stopy krve, což byl pro ně nepřímý důkaz, že patří parašutistovi.²⁸ Sovětská armádní rozvědka si peníze opatřovala od zajatců, raněných nebo padlých německých vojáků, a to už bylo gestapu známo. Po několika hodinách výslechů vyzvedli gestapáci i věci zakopané ve Felixdorfu. Rodiče však neměli tušení, kde se jejich syn ukrývá. Stopa prozatím gestapu zmizela.

Druhý parašutista radista G. Kennerknecht z Mnichova našel ubytování u rodiny Christianových v jižní části Vídně v Simmeringu v místě nazývaném Na kanále. Hledal původně jejich dceru, jíž poznal při spartakiádě v červenci 1931. Její matka mu sdělila, že ta před léty zemřela. Vojákoví na dovolené však přístřeší poskytli. Uložili mu ve sklepě balík „potravin“, ale nevěděli, že ve skutečnosti se jedná o vysílačku. Jizvy na hrudi je přesvědčily, že Kennerknecht je na dovolené po vyléčení zranění. Parašutista jim však zatajil, že zranění pochází z bojů ve Španělsku.

V době nepřítomnosti Christianových se Kennerknechtovi podařilo navázat spojení s „centrem“, a to s největší pravděpodobností v prvé polovině června 1943. Pak opět vysílačku zabalil a uložil ve sklepě. Tu 13. června našla zvědavá sestřenice Christianových, která v jejich nepřítomnosti hlídala a prolézala celý dům. Tajemství parašutisty bylo odhaleno.

²⁷DÖW Vídeň, sign. 5734 c, ref 25; LUŽA, ref 3, s. 135.

²⁸DÖW Vídeň, ref 8, s. 262.

Smůla se začala parašutistovi lepit na paty. Policie zuřivě pátrala zejména po J. Angermannovi, jehož totožnost znala. Vojenská hlídka chtěla 4. června 1943 kontrolovat jeho doklady. Není jasné, zda je parašutista již neměl v pořádku a proč ihned začal střílet. Faktem však zůstává, že se mu bez zranění podařilo uniknout. Směřoval potom Na kanál ke Christianovým, kde však jeho radistovi rovněž hořela půda pod nohama. Situace se brzy ještě více zhoršila, když kolem poloviny měsíce začalo gestapo zatýkat jejich ubytovatele. Oba parašutisté řekli tedy Christianovým pravdu a požádali je o pomoc při cestě do Švýcarska, kterou se rozhodli nastoupit.

Hospodář Vincent Christian je zarovnal do povozu slámy a vyvezl za město. Bylo to na poslední chvíli, neboť gestapo se k jejich tamnímu úkrytu blížilo. Parašutisté putovali přes Vídeňský les na západ. Asi po týdnu ukrývání narazili nečekaně u Wilhelmsburgu na lesní stráž a dostali se s ní do přestřelky. Při útěku se parašutisté od sebe oddělili. Radista pokračoval dál v cestě na západ. Trasu jeho cesty nacisté správně odhadli a čekali na něj. V blízkosti švýcarských hranic byl G. Kennerknecht vypátrán a po přestřelce s četníky i zatčen 19. června 1943 u Meinigenu ve Vorarlbergu. Ukázalo se, že doklady znějící tentokrát na jméno Haslinger jsou falešné a parašutista byl eskortován řídicí úřadovně gestapa ve Vídni.²⁹

Ztracený rezident se po přestřelce u Wilhelmsburgu rozhodl pro návrat do Vídně, protože zřejmě očekával zesílení ostrahy rakousko-švýcarských hranic. Cílem jeho cesty byl byt nebohé paní Hruškové v Indiánském dvoře, o jejímž tragickém osudu parašutista nic nevěděl. Ve středu 16. června 1943 po strastiplné cestě se otevřely na zaklepání dveře a v nich se objevil gestapák. Byt byl dlouhodobě gestapem obsazen a nastražena tak na parašutistu past. Angermann se do ní skutečně chytil. Seběhl sice až před dům, ale tady se na něj vrhli další dole hlídkující gestapáci. Když parašutistovi navíc selhala pistole, byl přemožen a zatčen.

Zakrátko se oba zatčení parašutisté setkali na řídicí úřadovně gestapa na Morzinově náměstí. Byli podrobováni ztřeštěným výslechům a na základě Angermannovy výpovědi se Na kanále objevilo gestapo, Vincent a Tereza Christianovi byli 17. června 1943 zatčeni a ve sklepě nalezena a zabavena i vysílačka. Možnost navázat další spojení s „centrem“ tak byla zmařena.

Pomocí delší dobu trvajících výslechů gestapáci postupně získali potřebné údaje pro vedení protihry. Dostala krycí název Felixdorf a byla provozována prostřednictvím vysílačky nalezené u Christianových v Simmeringu z Vídně. Vysílání vedl německý radista, protože po Rackwetzově případu se gestapo obávalo k vysílačce pustit původního radistu.

Pomocí protihry Felixdorf se gestapo snažilo získat důvěru „centru“. Nahlašovalo do Moskvy fingované zprávy o prováděných sabotážích a současně se snažilo získat informace o záměrech sovětské vojenské rozvědky na území bývalého Rakouska. Na tyto snahy i dotazy údajně sovětské zpravodajci nereagovali. Možná, že i právě toto vzbudilo jejich pozornost a vedlo k odhalení protihry v zahraničí. Po jejím ukončení někdy koncem roku 1943 nebo počátkem roku 1944 ztratilo gestapo zájem na obou zatčených parašutistech.

Rezident Josef Angermann, vězněný v domácím policejním vězení řídicí úřadovny gestapa na Morzinově náměstí, se pokusil o útěk. Podařilo se mu odzbrojit strážného, který ho měl odvést k výslechu a osvobodit i spoluvězně ze sousední cely. Jejich pokus skončil neúspěšně. I když přemohli a odzbrojili další dva strážné, vyvolaný hluk upozornil ostatní a došlo k přestřelce. Jeden vězeň byl zabit a zraněný Angermann přemožen. V nestřeženém okamžiku se mu v cele podařilo spáchat 8. prosince 1943 sebevraždu.³⁰

V následujícím roce 1944, když již protihra Felixdorf byla uzavřena, rozhodlo vídeňské gestapo i o osudu radisty G. Kennerknehta, jehož zastřelili v Dachau údajně „za odpor při zatýkání“.³¹ Jeho otec vězněný v téže koncentračním táboře se dočkal osvobození, ale již

²⁹DÖW Vídeň, sign. 5734 c, ref 25.

³⁰Tamtéž, sign. 20142, ref 16, podle výpovědi jeho nevlastní matky z 19. 8. 1946 jí Sanitzer vydal jeho tělo k pohřbení.

³¹Tamtéž, protokol s A. Huttarym ze 3. 2. 1956.

v roce 1946 na následky věznění zemřel. Také V. Christian i jeho syn zahynuli ve Flossenbürgu a Dachau.

Shrneme-li dosavadní poznatky, musíme konstatovat, že výsadek nesplnil žádný ze stanovených úkolů. Byl po příchodu do Vídně příliš brzy zlikvidován a gestapo mu zmařilo rozvíjení činnosti. Na straně druhé z hlediska gestapa protihra Felixdorf záhy zkrachovala a to bez nějakého pozitivnějšího výsledku.

V roce 1943 vyslal „centr“ na rakouské území ještě další posily v podobě nových výsadků, ale úspěch to nepřineslo. Jedním z příkladů je i osud parašutisty Lorenze Mraze, kterého gestapo záhy polapilo a na základě „sonderbehandlungu“ v roce 1943 popravilo.³² Pro naprostý nedostatek pramenů však nelze zpracovat ani přehled těchto parašutistů.

Moskevský „centr“ se pokoušel znovu vylepšit svoje pozice v Rakousku i na počátku roku 1944. O jeho záměru se nešťastnou shodou okolností dozvěděla nejprve vídeňská úřadovna gestapa, a to když z Moskvy v rámci stále vedené protihry H. W. Börnera Ubytovatel I, „ředitel“ v depeši oznámil koncem roku 1943, že v brzké době bude vysazena dvoučlenná skupina, která bude působit rovněž ve Vídni. A kromě toho sdělila, že skupina přiveze potřebné krystaly pro vysílačku radistky E. Boretzky.³³ To gestapu potvrdovalo, že ani protihra Ubytovatel I, ani jejím prostřednictvím vedená Burgenland, neměly v Moskvě nijak zpochybněnou svoji pravost. „Centr“ stále ještě netušil, že s ním gestapo hraje krajně nebezpečnou hru. Kriminální rada Sanitzer to s radostí nahlásil svým nadřízeným kriminálním radům H. Kopkovovi a T. Ampletzerovi na RSHA v Berlíně. Jejich triumf posilovalo i to, že z depeše se dozvěděli, že parašutisté „Mikuláš (Nikolaus)“ a „Albert“ mají být vysazeni v prostoru Vídeňského lesa.

Hlavní správa rozvědky generálního štábu Rudé armády připravila další dva svoje spolupracovníky pro zvláštní nasazení. Jednalo se o Alberta Huttary a Josefa Zettlera. Prvý byl sudetský Němec, který se narodil v Řetenicích u Teplic v ČSR. Pracoval jako sklářský dělník. Když musel narukovat na východní frontu, přeběhl okamžitě v únoru 1942 k Rusům. Jako komunista se záhy uvolil pro spolupráci se sovětskou rozvědkou, byl převezen do Moskvy, kde prošel urychleně speciálním výcvikem. Jeho krycí jméno znělo Albrecht Klein. Jeho partnerem se stal horník Josef Zettler, německý komunista z Bavorska. Po převzetí moci Hitlerem uprchl před nacisty do Holandska a pak žil nějakou dobu i v Belgii. Odtud odešel do Sovětského svazu. Po vypuknutí občanské války ve Španělsku se zúčastnil bojů jako interbrigadista. Po porážce španělské republiky řídil ilegální aparát komunistické strany v Holandsku. Odtud se pomocí sovětských orgánů dostal v roce 1941 do SSSR, kde jeho rodina žila v Omsku. Tady se hlásil do Rudé armády a byl zařazen do výcvikového střediska zpravodajské služby. Vyvíčili ho jako radistu a čekal pak na nasazení, do něhož šel pod jménem Nikolaus Kessler.

Rezident Huttary a radista Zettler nešli východní cestou jako jejich předchůdci, ale Hlavní správa rozvědky (GRU) požádala i v tomto případě o technické provedení jejich výsadku Angličany. Oba byli připraveni do Anglie a čekali na vyslání do akce. Jelikož období bylo z hlediska dálkové letecké přepravy příznivé, došlo k operaci velmi brzo. Večer nasedli do bombardéru Whitley a v noci z 5. na 6. ledna 1944 seskočili nedaleko Münchendorfu.³⁴

Přistání nebylo příliš šťastné, protože dopadli v blízkosti polního letiště. Seskok byl zpozorován a nacisté ihned zahájili pronásledování.³⁵ Parašutisté se rozdělili. Huttary se celý následující den a noc skrýval v kanalizační rouře a teprve pak se vydal přes Mannersdorf am Leithagebirge do Vídně. Kontaktní adresa v Simmeringu, kde se měl hlásit, selhala. Adresát tam už nebydlel, protože byl povolán do vojenské služby. Není jasné, zda to pro něho bylo

³²Tamtéž, sign. 1613, jednalo se rovněž o španělského interbrigadistu, který bojoval až do jara 1939 ve funkci brigádního komisaře.

³³NOLLAU, G. – ZINDEL, ref 4, s. 86 – 87.

³⁴Tamtéž, s. 87. Autoři seskok uvádějí mylně u Wilhelmsburgu, jižně St. Pölten.

³⁵Tamtéž. Autoři se rovněž mýlí, když tvrdí, že parašutisté byli zatčeni ihned po seskoku.

šťestí, protože mohla pocházet od gestapa. Parašutista pak hrubým způsobem porušil konspirační pravidla, protože neměl jinou možnost, když šel hledat pomoc u svých rodičů v Brunn am Gebirge. Ti pro něho našli bezpečný úkryt u rodiny Maxe Wilda ve Vídni, kde měl výsadek plnit svoje především zpravodajské úkoly.

Radista se po uchycení vypravil na místo seskoku, kde zakopal vysílačku. Podařilo se mu ji vyzvednout a úspěšně i přepravit do Vídně k Wildovým. Nyní šlo o to, aby našel svého radistu J. Zettlera. Huttary věděl, že se měl uchytit u Holzerových a pak pokračovat do Vídně. Jak později zjistil, tato adresa byla správná, Zettler tady skutečně získal pomoc a u Josefa Holzera v Maria Enzersdorfu nedaleko Vídně ukryl i druhou vysílačku. Podle rozkazu později odešel do Vídně, kde byl přijat úředníkem městských plynáren Segerem a jeho manželkou. Pobyt parašutisty v jejich bytě nebyl možný a proto mu našli úkryt v obecní stavbě. Zdálo se, že vše bude bez problémů. Parašutisté se skutečně shledali a začali se připravovat na svoje zpravodajské úkoly.

Ani jeden z nich netušil, že gestapo předem informované o jejich přiletu po nich usilovně pátrá. Zdá se, že první stopy zachytilo ve Vídni. Večer 29. března 1944 vtrhlo zatýkácké komando do bytu Segerových a pak do obecní zahradní stavby, kde skutečně nalezlo radistu Zettlera. Ihned následoval „zostřený výslech“, protože Sanitzerovi úředníci nemohli ztráct čas, aby jim nezmizel rezident. Spěchali do Maria Enzersdorfu k Josefu Holzerovi, kde zatkli celou rodinu. Odtud vedla cesta komanda do Brunn am Gebirge, kde se v kritické době skrýval parašutista A. Huttary. Přišel sem předchozího dne od Wildových. Ráno se u domu objevila skupina dělníků v oblecích plynářů, kteří překvapivě vtrhli v půl šesté ráno 30. března 1944 do bytu Huttaryových. Vedl je osobně kriminální rada J. Sanitzer. Celá rodina byla zatčena. Rodiče Adolf a Karoline Huttaryovi nakonec zahynuli. Otec v dubnu 1945 v koncentračním táboře v Dachau a matka v téže době v táboře v Ravensbrücku.

Jejich syn Albert byl na místě „zostřeně vyslýchán“ a podle jeho poválečné výpovědi jedná z prvních otázek zněla: „kde je vysílačka a kde jsou dolary?“³⁶ Ani při důkladné prohlídce jí na tomto místě nenašli. Parašutista nakonec po konfrontaci s J. Holzerovou přiznal, že ji má ukrytou ve vídeňském bytě Wildových. A tak se gestapo vydalo i se zatčeným do Vídně, kde výslechy pokračovaly. Sanitzer zatčenému řekl, že jeho radistu Josefa Zettlera už mají.

Když byl dopaden celý výsadek a gestapo se zmocnilo obou vysílaček, začal se postupně měnit charakter výslechů. Hrubé násilí postupně odpadlo a objevily se pohružky vyvraždění celých rodin. Pak přišla vlastní „nabídka“, že se tomu dá zabránit, pokud budou parašutisté s gestapem alespoň trochu spolupracovat. Tím se rozumělo podílet se na nové protihře.

Parašutistu Zettlera převezli do Berlína na RSHA, kde se mu věnovali SS-Sturmbannführer kriminální rada Thomas Ampletzer a SS-Obersturmnannführer kriminální komisař Alfred Göpfert, do jejich kompetence patřilo vedení radiových protihér s nepřítelem.³⁷ Zájem o sovětského agenta projevil i samotný šéf RSHA Ernst Kaltenbrunner, který se parašutisty setkal již za svého působení ve Vídni. Osobně ho vyslýchal, ale bez úspěchu. Radista bavorský komunista Josef Zettler jakoukoliv spolupráci odmítl. Odůvodnil to gestapu obavami, že v případě prozrazení jeho spolupráce by mohla být těžce postižena jeho rodina žijící v sibiřském Omsku. Pozornost kriminálního rady Sanitzera se poté soustředila na rezidenta Huttaryho, jehož rodiče i švagrovou měl ve vídeňské policejní věznici gestapa a obdobně zavražďovací vydírání tím pádem bylo účinnější.

Huttary ve snaze zachránit rodinu se ke spolupráci uvolil. Berlínský RSHA odsouhlasil zahájení nové protihry a přidělil jí krycí název Rudá zeď (Rote Mauer). V poválečné výpovědi k tomu parašutista v procesu s J. Sanitzerem vypověděl, že jeho i Holzera pod pohružkou vyhlazení celých rodin šéf protiparašutistického referátu nutil ke spolupráci a konkrétně jeho, aby

³⁶DÖW Vídeň, sign. 20142, výpověď A. Huttaryho.

³⁷Tamtéž, sign. 15468, J. Mader, An der Seite der Roten Armee, Der unberechbare Kundschaftler: Josef Zettler.

navázal spojení se zahraničním centrem. Huttary odmítl zatahovat do toho svého přítele. Sám se naoko rozhodl pro „spolupráci“. O dalším průběhu při hlavním líčení s J. Sanitzerem 13. ledna 1949 jako svědek řekl:

„Byl jsem poté donucen navázat spojení a dal jsem svůj varovací signál. Obdržel jsem zpátky telegram se slovy: My jsme tě velmi dobře slyšeli. Já jsem potom dal: Dobře došli, velké potíže, Sepp je u dobrých přátel. Místo jména Sopp jsem dal toto jméno španělsky... Musel jsem po čtyři týdny vždy jedenkrát navazovat spojení.“³⁸

Na jiném místě v hlavním líčení vypověděl, že již po 4. květnu 1944 prý byla protihra prozrazena. Sanitzer o toto tvrzení opíral svoji obhajobu a tvrdil, že toto věděl a nehlásil do Berlína, protože jinak by musel podle platných předpisů Huttaryho i jeho přechovavatele nechat popraviti. Místo toho prý protihru vedl dál a aby ji mohl postupně uzavřít, poslal prý do Moskvy zprávu, že Huttary nemá žádný byt. Z toho nepřímou vyplývalo, že nemá odkud vysílat. Berlínskému RSHA uzavření protihry údajně odůvodnil malou důležitostí protihry.

Z uvedeného by plynulo, že protihra začala někdy v dubnu a hned příští měsíc byla prozrazena. Toto je možné a dokonce pravděpodobné. Potud lze brát vážně výpověď rezidenta A. Huttaryho. Pravdu však nemluvil J. Sanitzer, protože protihra zřejmě po kratším přerušení pokračovala, zřejmě již bez vědomí zatčeného parašutisty, od 30. července 1944 a probíhala ještě na počátku března 1945.³⁹ To již z Vídně běžely s „centrem“, moskevským vedením Komunistické strany Rakouska a 4. Ukrajinským frontem jen protihry Alpská růže (Alpenrose), Rudá zeď (Rote Mauer), Saň (Lindwurm) a Tisa (Theiss). Zdá se, že gestapo nahradilo, jak ostatně bylo obvyklé, rezidenta radistou ochranné policie a pokračovalo již bez jeho účasti. O útlumu protihry by svědčilo i to, že parašutisté byli ve Vídni vězněni na gestapu jen do listopadu 1944. Pak je převezli do policejního vězení Rossauerlande, kde čekali na transport do koncentračního tábora Flossenbürg. Ten se uskutečnil až v únoru 1945. Vlak však dojel jen do Lince, kde lokomotivu zničili američtí hloubkoví letci. Vězňové byli v Linci roztříděni a do transportu do Malé pevnosti v Terezíně byli zařazeni i A. Huttary a J. Zettler. V Terezíně byli vězněni od 20. února 1945 až do osvobození.⁴⁰

I přes skutečnost, že protihra trvala poměrně dlouho, gestapu mnoho nepřinesla. Zřejmě se omezovala na podávání fingovaných zpravodajských údajů, které z hlediska vedení války měly zcela zanedbatelný význam. Samotní nacisté jí v březnu 1945 hodnotili podle kvality až třetím stupněm.

Huttaryho varování přineslo moskevskému „centru“ opětovně potvrzený poznatek, že parašutisté mohou padnout do rukou gestapa živí a to je může donutit k vysílání. S největší pravděpodobností toto zjištění vyvolalo rozsáhlé prověření rakouských linek, na nichž prvé varování odeslal T. Rackwetz junior. Hlavní správa rozvědky (GRU) generálního štábu RA se rozhodla některá podezřelá spojení přerušit.⁴¹ Nejpozději v první polovině roku 1944 tak skončily protihry Ubytovatel I, která byla z Vídně přemístěna do Innsbrucku a odtud nakonec do Mnichova, Burgenland, Rackwetzův Haushamerfeld a Felixdorf. V běhu zůstaly i nadále protihry Alpská růže (Alpenrose) a Rudá zeď (Rote Mauer).

Z torza dochovaných údajů se dozvídáme, že na počátku roku 1945 se moskevský „centr“ pokoušel prověřit pomocí radiové protihry Alpská růže zprávy, které mu přicházely od agenta Achima Tristana Paltschika, působícího již druhým rokem v Brně. Z hlediska gestapa se jednalo o protihru Lev (Löwe), což v Moskvě stále ještě nevěděli. Parašutista Ernst Kernmayer měl plnit kontrolní a ověřovací úlohu, ale vzhledem k předchozímu běhu událostí ho „zastu-

³⁸Tamtéž, sign. 20142, výpověď A. Huttaryho ze třetího dne hlavního líčení proti J. Sanitzerovi ze 13. 1. 1949. Záměna zněla José místo Sepp, a to zřejmě byl smluvený varovací signál.

³⁹BDA Koblenz, Militärarchiv Freiburg, f. RH 2/2144, Fremde Heere Ost (I b), Zusammenstellung z 9. 3. 1945.

⁴⁰Archív Národního památníku Malá pevnost Terezín, torzo vězeňské kartotéky. Po osvobození J. Zettler žil v NDR, kde v armádě dosáhl hodnosti plukovníka a 14. září 1974 zemřel. Huttary žil po válce v Rakousku.

⁴¹NOLLAU, G. – ZINDEL, ref 4, s. 88.

poval“ kriminální rada J. Sanitzer z vídeňské řídicí úřadovny gestapa. Podrobněji nám objasňuje vše pozdější výpověď brněnského gestapáka R. Königa, v níž se uvádí: „Asi počátkem roku 1945 požádala nás tato služebna o podání zprávy o vnitropolitické situaci na Moravě, jelikož jejich agent dostal z Moskvy příkaz, aby zajel na týden do Protektorátu (Protektorát Čech a Morava), resp. do Brna na zvědy. My jsme totiž krátce před tím museli podati Moskvě z Brna též obširnou situační zprávu, kterou si pak Moskva zřejmě chtěla ověřiti z jiné strany. Sestavil jsem tedy patřičně přizpůsobenou zprávu stejné tendence a zaslal ji do Vídně.⁴² Z rakouské metropole ji pak zřejmě odvyšilali sovětským vojenským zpravodajcům. Ti zůstali před nelehkým úkolem, jak odhalit zradu, i nadále stát. Koordinace protiher byla skutečně gestapem provedena dobře a představovala velmi záluďnou a nebezpečnou zbraň i v závěrečné fázi války.

Až dosud jsme se zabývali výsadky a radiovými protihrami vedenými vídeňskou řídicí úřadovnou gestapa s Hlavní správou rozvědky generálního štábu Rudé armády. Do Rakouska však byli z Moskvy vysláni i emisáři Kominterny. Ještě za její existence byla připravována řada výsadek, složených z osvědčených komunistů, do okupovaných zemí. Vyslání organizoval generální tajemník J. Dimitrov a čelní funkcionáři Kominterny, k nimž patřil vedle K. Gottwalda za KSČ i předseda Komunistické strany Rakouska Johann Kopleng. I když Kominternu včetně všech svých orgánů oficiálně zanikla v červnu 1943, pokračovali jednotliví zástupci komunistických stran v realizaci původních plánů.

Do okupovaných českých zemí přes bývalé Polsko putovaly již 18. a 27. března 1943 dva výsadky (R. Vetiška a F. Klein a později A. Vohradník a K. Procházka), aby posílily domácí ilegální vedení KSČ a zajistily přerušený kontakt mezi domácím a zahraničním vedením KSČ. Se stejným posláním byl připraven i tříčlenný výsadek rakouských komunistů. Moskevský předseda rakouských komunistů v emigraci J. Kopleng vybral pro jeho vedení svého blízkého spolupracovníka Gregora Kersche a jeho dvě radistky rakouské komunistky, emigrantky Aloisii Součkovou a Hildegard Mrázovou.⁴³ Jejich úkolem bylo sjednotit pod vedením komunistů rakouské hnutí odporu a připravit podmínky pro vytvoření přechodného poválečného lidově demokratického zřízení v Rakousku.

Kopleng se rozhodl využít jako opěrnou základnu ilegální vídeňskou organizaci Protihitlerovské hnutí Rakouska (Anti-Hitler-Bewegung Österreichs) slovenského zámečníka Karla Hudomalje, který ji formoval od listopadu 1942. Od počátku roku 1943 vydávala i ilegální časopis Pravda (Die Wahrheit). Organizace počala formovat místní protihitlerovské výbory na bázi nestranické antifašistické fronty (Anti-Hitler-Komitees). Tedy jakousi obdobu národně revolučních výborů v okupovaných českých zemích. S Hudomaljem spolupracovali sociální demokrati dr. Alfred Migsch, Ludwig Kostroun a další. Jednalo se o ilegální koalici komunistů, socialistů a křesťanských sociálů.

O Hudomaljově organizaci se Koplengovo moskevské vedení rakouské Komunistické strany dozvědělo až v červnu 1943. Tehdy na Hudomaljův pokyn přeběhl mladý komunista, příslušník branné moci F. Burda k Rudé armádě a následně v Moskvě podal celkovou zprávu o vídeňské organizaci a její ilegální činnosti.⁴⁴ Kopleng v dohodě se sovětskými misty urychleně sestavil a nechal vycvičit tříčlenný výsadek.

Pro jeho přijetí se sovětská strana rozhodla využít prostoru za frontou, kde v Bělorusku operovala jedna z partyzánských brigád. Počátkem června 1943 se operace uskutečnila. Přistání všech tří parašutistů proběhlo bez problémů. Partyzáni je podle příkazu měli doprovodit na nej-

⁴²MZA Bmo, f. Mimořádný lidový soud v Brně (dále MLS Bmo), Rudolf König, Ls 2/47, protokol s R. Königem ze 26. 11. 1946, s. 98 a totéž v Archivu ministerstva vnitra v Praze (dále AMV Praha), 302-77-13.

⁴³DÖW Vídeň, sign. 17112. Nacistům byli většinou emigranti známi, což plyne např. z výpisu BdS, Fahndungsbuch VdSSR, s.53 – 211, kde se uvádí, že Kersche Gregor, krycím jménem Franz Walter, nar. 11. 5. 1892 působí jako mechanik v Charkově a Mráz Hilde, roz. Beintinger, nar. 5. 9. 1911 v Siebenhirten beim Wien bydlí v Moskvě, Vorotnokogskí. 7-9/20.

⁴⁴LUŽA, ref 3, s. 172.

blížejší nádraží, odkud odjížděla do týlu spousta vojáků a civilistů. Členové výsadku se měli nenápadně vmístit mezi masu cestujících a odcestovat do týlu. Po absolvování kontrol se dostali do vlaku. Je doprovázejícímu partyzánovi se však nepodařilo včas pronést do vlaku zavazadlo s vysílačkou. Parašutisté sice šťastně odjeli, ale bez cenného přístroje. Bez dalších problémů se rezident G. Kersche a obě radistky A. Součková a H. Mrázová, krycími jmény Amálie Herzerová a Herta Mollová přes okupované Polsko a protektorát dostali do Vídně. Dne 14. června 1943 se posledně jmenovaná nedaleko vídeňského Severního nádraží setkala po devítiletém odloučení se svou sestrou Annou, kam ji předtím spojka pozvala. Prvý kontakt s vídeňským prostředím tak byl navázán.

Rezident Gregor Kersche se uchytil u svého kamaráda. Později se objevil u paní Mrázové a ta mu doporučila svoji známou paní S. Exter. Ta mu pomohla nalézt ilegální byt u komunisty Konráda. O několik dní později k Exterové přišly i obě parašutistky. Etapu prvotního zachycení se ve Vídni všichni tři členové výsadku úspěšně zvládli. Z konspirativních důvodů pak vystřídali několik dalších bytů.

Skupina navazovala kontakty se svými známými komunisty a dalšími antifašisty. Za jejich pomoci na počátku podzimu 1943 zintenzivnila činnost ilegálních protihitlerovských výborů. Navázaná spojení se postupně množila a jádrem se stala komunistická organizace G. Kubasty.

Výsadek soustřeďoval stále zvětšující se množství poznatků, ale nemohl je předávat do Moskvy. G. Kersche se proto rozhodl nastoupit zpáteční cestu do prostoru jejich seskoku, kde si u běloruských partyzánů chtěl vyzvednout vysílačku. Vybaven falešnými doklady dojel bez problémů až do stanice, odkud před několika týdny nastoupili cestu do Vídně. Tady ho čekalo nepříjemné překvapení. Celý okolní prostor byl neprodyšně uzavřen, protože tam probíhala rozsáhlá protipartyzánská operace s krycím názvem Chotěbuz (Kottbus). Parašutistovi nezbylo než se s prázdnou vrátit do Vídně, kde ho očekávaly obě radistky.

Jejich prvé, prozatím nepřímé, ohrožení přišlo ze zcela jiné strany. Přes zatčeného parašutistu Hermanna Köhlera se vídeňské gestapo dozvědělo, že výcvik prodělával v Sovětském svazu i G. Kersche. Soustřeďování údajů o jeho osobě je přivedlo do nebezpečné blízkosti výsadku. Do pátrání byli nasazeni i konfidenti protikomunistického referátu.

Když Kersche a obě radistky zjistili, že vysílačka je ztracená, začali usilovně shánět součástky nezbytné pro stavbu náhradní. I tímto způsobem se nebezpečně rozšiřoval okruh lidí, který o přítomnosti parašutistů věděl. Na počátku září 1943 se zatčením vedoucího ilegální komunistické organizace instalátéra G. Kubasty objevila gestapu „horká stopa“.⁴⁵ Jako jeho údajná spojka byl na ilegální pracovníky nasazen gestapák Anton Brödl, který požadoval v polovině října 1943 schůzku s Kerschem. Prozatím plán ztroskotal, protože mezi odbojáři se rychle rozšířila zpráva o Kubastově zatčení.

Mezitím gestapo, které již dříve vytvořilo kartotéku emigrantů, prověřovalo i příbuzné těch, kteří přicházeli v úvahu k nasazení jako parašutisté. Aniž to tušilo, přiblížilo se těsně parašutistce Aloisii Součkové. V říjnu 1943 předvolalo k výslechu její sestru Annu. Ta potvrdila, že sestra je od počátku třicátých let v emigraci, ale tvrdila, že od té doby o ní nemá žádné zprávy. Gestapo v této době nemělo o novém posláním její sestry ani tušení a proto předvolanou propustilo s příkazem, že v případě, kdyby se sestra ve Vídni objevila, musí ihned vyrozumět gestapo. Pak byla Anna Schmiedgutová propuštěna.

I přes tuto skutečnost se neviditelný obkličovací kruh kolem parašutistů zužoval. Gestapo sledující a postupně likvidující ilegální odbojové pracovníky odvěklo do vězení i Johanna

---

⁴⁵Gottfried Kubasta, nar. 3. 10. 1907, komunist, dříve odpovědný redaktor Rote Fahne uprchl v roce 1937 z Rakouska a žil ve Francii. Jako francouzský dělník Paul Clement se vrátil z pověření komunistické strany do Vídně v listopadu 1942, aby se podílel na znovuvýstavbě KS Rakouska. Měl spojení s ilegálními organizacemi ve vídeňských továrnách. Gestapo ho odhalilo a 9. září 1943 zatkl. Kubasta byl odsouzen k trestu smrti a popraven 5. 12. 1944. Srovnej též Widerstand, ref 1, dok. č. 53, s. 119.

Brunnera, u něhož Kersche pobýval. Později gestapo zjistilo, že s parašutistou se setkala jeho dcera. Jeho úsilí bohužel vyústilo v tom, že hledaný parašutista byl pomocí konfidenta dopaden a ihned 2. ledna 1944 podroben „zostřenému výslechu“. Dvaapadesátiletý komunista byl málem ubit. Vyšel najevo i fakt, že se skrýval v bytě úřednice Vídeňské poštovní spořitelny paní Army Machálkové. Její zatčení následovalo za dva dny.⁴⁶

Podle některých materiálů se zdá, že obě ohrožené radistky buď opustily urychleně Vídeň, kde bydlely tři měsíce v rodině šoféra Eduarda Freisingera, nebo zde v době zatčení svého velitele vůbec nebyly. Faktem však zůstává, že je gestapo několik hodin po jeho zatčení rovněž chytilo. A. Součkovou našli v Brunn am Gebirge, kde žili i rodiče později vysazeného parašutisty A. Huttary. Při domovní prohlídce našlo gestapo i řadu kompromitujících dokumentů. Do vězení gestapa pak byla v polovině ledna 1944 odvečena i jejich vídeňská přechovatelka paní S. Exter i její manžel, kterého později vojenský soud odsoudil k trestu smrti. Rozsudek byl vykonán 21. listopadu 1944.⁴⁷ Vlna zatýkání postihla v lednu 1944 a počátkem března i přechovavatele manžele F. a E. Mayerhoferovi.

Zatýkání se přirozeně promítlo do celé sítě protihitlerovských výborů. Gestapo připravilo rozsáhlou zatýkáckí akci na 4. leden 1944. Již v prvních hodinách po jejím zahájení zatklo po krátké přestřelce jednoho z vedoucích funkcionářů K. Hudomalje a o tři dny později i dr. A. Migsche. Vlna zatýkání pokračovala a gestapu se podařilo přechodně zastavit vytváření jednotné protifašistické fronty.⁴⁸

Jménem parašutisty G. Kersche vedlo po ukončení všech příprav gestapo od 18. března 1944 z Vídně radiovou protihru s moskevským vedením Komunistické strany Rakouska. Berlínský RSHA jí přidělil po dohodě s vídeňským gestapem krycí název Saň (Lindwurm). Na počátku byly depeše směřovány na J. Dimitrova a po jeho odchodu do osvobozeného Bulharska na J. Kopeniga. Ke spoluúčasti na protihře, i když pasivní, byly donuceny obě radistky. Vídeňská řídicí úřadovna gestapa tak disponovala přímým radiovým spojením k moskevskému vedení rakouské komunistické strany.

Podle nepříliš věrohodných výpovědí kriminálního rady J. Sanitzera prý gestapo z depeší poznalo i změněnou taktiku komunistů, kteří se po zrušení Kominterny naplno usilovali o poválečnou přechodnou formu na cestě k získání moci, o lidově demokratické zřízení v Rakousku. To se později potvrdilo i v jiných zemích. Sanitzer však tvrdil i to, že mezi G. Kerschem a J. Kopenigem bylo dohodnuto, aby přesvědčoval protivníky Kopenigova moskevského vedení k přeběhnutí východní fronty, pokud tady bojovali. K tomuto účelu měli předem dostat i smluvené heslo. V případě úspěšné dezerce však mělo údajně docházet v SSSR k jejich likvidaci jako trockistů.⁴⁹ I když se to zdá být neuvěřitelné, nemůžeme to s jistotou, po historických zkušenostech, odmítnout. Věděl to i Sanitzer, který poslal G. Kersche na smrt, a tím vyřadil i důležitého svědka, jenž by mohl jeho výpověď vyvrátit nebo zpochybnit.

Celá protihra vyplnila období od 18. března 1944 až do března 1945. Nacisté ji hodnotili velmi vysoko po politické stránce, a proto ji řadili podle jejího významu do první kategorie. Po tuto dobu byli Kersche i obě radistky drženy v policejním vězení gestapa a ještě v březnu tj. několik týdnů před osvobozením je věznilo ve vile na Hasenauerstrasse, kde se nacházela i E. Boretzká. Ta se sem vrátila z koncentračního tábora v Ravensbrücku počátkem roku 1945. Jejich další osudy jsou poněkud mlhavé. S jistotou věznění přežila radistka Aloisie Součková i Emilie Boretzká a s největší pravděpodobností i její družka Hildegard Mrázová.

V doprovodu dvou sovětských důstojníků navštívila A. Součková dva dny po osvobození rakouské metropole svoji vídeňskou sestru Annu. Svěřila se jí, že byla mnoho hodin proto-

⁴⁶DÖW Vídeň, sign. 20142, výpověď nevlastní dcery Leonore Strobl, s. 114.

⁴⁷Tamtéž, výpověď S. Exter ze 13. 11. 1948.

⁴⁸LUŽA, ref 3, s. 171 – 173; Widerstand, ref 1, dok. č. 25, s. 425.

⁴⁹DÖW Vídeň, sign. 20142, výpověď J. Sanitzera z 15. 6. 1956.

kolárně vyslýchána a že se spolu už asi nikdy neuvidí. Pak ji převezli do SSSR, kde žila od roku 1930 se svým mužem. Ten se vrátil do Rakouska v roce 1946, ale o své ženě vůbec nic nevěděl.⁵⁰ Potkal ji stejný osud jako řadu dalších parašutistů, kteří během války padli do zajetí a přežili. Byla obviněna ze spolupráce s nepřítelem, „odsouzena“ a poslána na deset let do stalinských táborů. Po odpykání trestu se v roce 1955 vrátila do Vídně. V téže době se vraceli i bývalí parašutisté, kteří byli vysláni do českých zemí a byli donuceni k účasti na protihrách.

V teritoriu působnosti řídicí úřadovny gestapa ve Vídni se na sklonku roku 1944 objevily i protihry, které se původně uskutečňovaly mimo území okupovaného Rakouska. Jednou z nich, přenesenou z Budapešti do Grazu, byla Waldheini. Z výpovědi kriminálního rady J. Sanitzera se však dozvídáme pouze to, že gestapo ji vedlo jménem bývalého maďarského válečného zajatce, kterého se sovětské rozvědce podařilo „převerbatim“. Protihra se zaměřovala na zpravodajství. K přenesení muselo dojít již v prosinci 1944, neboť již 26. prosince sovětská vojska maďarskou metropoli obklíčila.

Z jiného pramene zjistíme, že pokračovala ještě 9. března 1945, ale pod novým krycím názvem Adam. Z torzovitých údajů nelze zjistit jméno radisty, ale pouze jeho věk: 26 let. Připojená poznámka optimisticky konstatuje, že „po přemístění musí být očekáván úspěch“.⁵¹

V souvislosti s postupným vyklizením frontou ohrožených prostorů projektovalo gestapo na počátku března 1945 přenesení další protihry na rakouské území. Ta probíhala až dosud z Bratislavy pod názvem Tygr (Tiger). Vedl ji neznámý Ukrajinec jako rezident a úkoly radisty plnila jeho čtyřiařicetiletá manželka. Dvoučlenná skupina se zabývala zpravodajstvím, a to zejména ve vojenské oblasti. Nakonec k jejímu přemístění do Vídně nedošlo, jak uvádí J. Sanitzer, protože byla „indiskretní“ již v Bratislavě prozrazena a musela být ukončena. Časově by tomu odpovídala druhá polovina března roku 1945.

Předposlední radiová protihra se nazývala Rudý vrah (Roter Mörder) a s „centrem“ ji hrál z Vídně bývalý německý válečný zajatec. Víme jen, že údajnou náplň jeho činnosti tvořilo vojenské zpravodajství. Tato epizodní záležitost se odehrála zřejmě až po 9. březnu 1945, protože o nám známé sestavě protihér se vůbec neobjevila.

Při protihrách, v nichž bylo nezbytné předávat v depeších „centru“ i údaje z vojenské oblasti, spolupracovala vídeňská řídicí úřadovna gestapa se skupinou armád Jih (Heeresgruppe Süd), a to konkrétně se zpravodajským důstojníkem (Ic) podplukovníkem brabětem Bittbergem. Význam SS-Hauptsturmführera kriminálního rady J. Sanitzera po zrušení abwehru ještě vzrostl, protože od poloviny roku 1944 byl RSHA pověřen v oblasti protihér jejich vedením a dozíráním nad nimi ve vojenských oblastech (Wehrkreisen) XVII a XVIII. Ty tehdy zahrnovaly území dnešního Rakouska, Oberkrain a Untersteiermark. Také byl v tomto směru kompetentem i pro Slovensko. Tím se vlastně stal významným partnerem i komisaře W. Leimera a jeho protiparašutistického referátu IV 2 na řídicí úřadovně gestapa v Praze. Vlastní radiová spojení se sovětskou rozvědkou vedl a řídil ve Vídni říšský Němec vrchní kriminální tajemník Karl Maas.

Jako poslední uskutečnila vídeňská řídicí úřadovna gestapa s Hlavní správou rozvědky (GRU) protihru s krycím názvem Stalingrad. Bylo to skutečně symbolické, protože porážka nacistické říše vlastně začínající u města na Volze se neodvratně změnila i v tomto případě v definitivní krach.

V únoru 1945 vysadil sovětský letoun v prostoru Semmeringu dvoučlenný výsadek se zpravodajskými úkoly. Byl sestaven z rezidenta Franze Ginstla a radisty Svobody. Oba pocházeli z Rakouska a jako důstojníci branné moci padli do zajetí u Stalingradu. Posléze se přihlásili sovětské rozvědce a byli vycvičeni v táboře č. 27 v Moskvě. Před vlastním nasazením dosta-

⁵⁰Tamtéž, rozsudek ze 17. 1. 1949 a výpovědi A. Schmiedgunstové.

⁵¹BDA Koblenz, Militärarchiv Freiburg, f. RH 2/2144, Fremde Heere Ost (I b), Zusammenstellung z 9. 3. 1945.

li v Moskvě od emigranta komunisty Hanse Kohna jako záchytný bod adresu jeho rodičů ve Wiener Neustadtu.

Po úspěšném seskoku se parašutisté skutečně u Johanna Kohna a jeho manželky v Potten-dorferstrasse 10 zakrátko ohlásili. F. Ginstl, užívající falešné doklady na jméno Franz Bauer, umístil svého radistu s vysílačkou na doporučené adrese v St. Ägyden u Wiener Neustadtu. Tady pravděpodobně gestapo zachytilo jejich stopy a zakrátko je zatklo.⁵²

Po převezení do Vídně a provedení obvyklých výsledků na Sanitzerově protiparašutistickém referátu se gestapo rozhodlo k zahájení protihry Stalingrad. Bylo to někdy kolem poloviny března 1945. Lze říci bez nadsázky, že se vlastně nemohla ani nijak rozvinout, protože v téže době Rudá armáda plánovala provedení vídeňské operace. Právě postup sovětských jednotek na jižním Slovensku a v Maďarsku nutil i vídeňské gestapo spíše k úvahám o evakuaci než k přemýšlení o koncepci další činnosti v protihrách. Když 30. března 1945 vojska 3. ukrajinského frontu vstoupila na rakouské území a 3. dubna 1945 obsadila i Wiener Neustadt, kde měla skupina Ginstl-Svoboda operovat, byli již všichni zajatí parašutisté z Vídně odtransportováni do koncentračních táborů. Někteří nuceně putovali do Mauthausenu, jiní do Dachau, Flossenbürgu a část do terezínského Malé pevnosti. Kde skončili oba zmínění parašutisté není známo. Zřejmě byli nacisty likvidováni.

Tato poslední protihra uzavřela sérii radiových protiher s Hlavní správou rozvědky (GRU). Má-li se předběžně hodnotit tato záludná forma boje, uplatněná gestapem na rakouském území, lze ji rozdělit do dvou, podle výsledků, nesrovnatelných etap.

Prvou představuje období od léta 1942 do jara 1944. Z hlediska gestapa bylo období až do počátku roku 1944 vcelku úspěšné, neboť se podařilo zadržet řadu výsadek vyslaných sovětskou vojenskou rozvědkou („centrem“) i výsadek moskevského vedení rakouské komunistické strany resp. bývalé Kominterny. Pomocí vedených protiher se nejenom brzdilo budování nových zpravodajských sítí, ale dokonce těžce postihlo i bývalé spolupracovníky sovětské rozvědky, získané před válkou pod rouškou Inturistu a předalo „centru“ řadu desinformací. Zlom v úspěšnosti nastává od jara 1944, dokdy postupně zanikají čtyři hlavní protihry a zůstávají jen dvě. Pod krycím názvem Alpská růže (Alpenrose) pokračuje Kermayerova vysílačka a pod názvem Rudá zeď (Rote Mauer) Zettlerova stanice. Předávají dezinformace moskevskému „centru“ až do konce března 1945. Vysílačka radistek A. Součkové a H. Mrázové byly zneužity pro dezinformační činnost proti Koplénigovu moskevskému vedení Komunistické strany Rakouska. I jejich protihra Saň (Lindwurm) byla ukončena teprve v době, kdy se před Vídní zdálky ozývalo dunění palby těžkých zbraní postupující Rudé armády.

Druhou etapu tvoří období od jara 1944 do jara 1945. Ta již nepřinesla gestapu mnoho. Přispěla k tomu zejména skutečnost, že několika zadrženým a pod nátlakem vysílajícím radistům se podařilo „centru“ varovat. V drtivé většině za svůj statečný čin zaplatili životy a Moskva si i na území bývalého Rakouska potvrdila skutečnost, že gestapo může proti ní použít této formy boje. Z tohoto důvodu pozdější pokusy o navázání nových radiových spojení po krátké době většinou ztroskotaly. Bylo to však i proto, že ani samotní nacisté v závěru války již nepřikládali této záludné formě boje přílišný význam. I jim již bylo jasné, že jejich porážka na frontách se neodvratně blíží a od počátku roku 1945 to dokonce byla jen otázka krátkého času.

ZÁVĚR

V letech 1943 – 1945 bylo vídeňským gestapem vedeno celkem čtyřicet radiových protiher. S hlavní správou rozvědky (GRU) jich Sanitzer a jeho podřízení provozovali dvanáct,

⁵²DÖW Vídeň, sign. 20142, dopis H. Kohna Oberlandesgerichtu ve Vídni z 18. 1. 1949.

s vojenskou rozvědkou 3. ukrajinského frontu čtyři, s moskevským vedením Komunistické strany Rakouska jednu, s anglickou zpravodajskou službou tři, s Francouzi dvě a s americkou OSS jednu. Jedna byla používána jen v rámci rakouského území, a to Postupim (Postdam). Významnější úspěchy gestapu přinesly zejména s ruskou stranou, a to jen v období od léta 1943 do léta 1944. Od poloviny tohoto roku již silně ztrácely na významu z hlediska vnitropolitického a zaměřovaly se spíše jen na zpravodajské klamání nepřítele ve vojenské oblasti. Ani v této oblasti však nemohly sehrát z hlediska nacistů významnou úlohu, protože všechny zmiňované rozvědky měly koncem války možnost ověřovat si předávané zpravodajské údaje pomocí dalších zdrojů jako například výsadků operujících v prostoru okupovaném nepřítelem, který se navíc v důsledku postupu spojeneckých armád neustále zmenšoval.

O. SLÁDEK: DIE SOWJETISCHE HAUPTVERWALTUNG DES NACHRICHTENDIENSTES
(GLAVNOJE ROZVĚDNOJE UPRAVLENIJE – GRU) IN DEN GEGENSPIELEN
VON GESTAPO IN ÖSTERREICH

In den Jahren 1943 – 1945 führte die Gestapo in Wien insgesamt 24 Radio-Gegenspiele. Sanitzer und seine Untergeordneten leiteten mit dem Hauptstab des Nachrichtendienstes (GRU) 12 Gegenspiele, mit dem militärischen Nachrichtendienst der 3.ukrainischen Front 4, mit der Moskauer Führung der Kommunistischen Partei Österreichs 1, mit dem englischen Nachrichtendienst 3, mit den Franzosen 2, und mit dem amerikanischen OSS 1. Ein Gegenspiel – Potsdam – benutzte man nur in Österreich. Bedeutendere Erfolge brachten der Gestapo vor allem die Nachrichtenspiele mit der russischen Seite, und zwar in der Zeit vom Sommer 1943 bis Sommer 1944. Von der Hälfte des Jahres 1944 verloren sie in innerpolitischer Hinsicht stark an ihrer Bedeutung, und richteten sich eher nur auf die Täuschung des Feindes im militärischen Bereich. Weder in diesem Bereich konnten sie für die Nazis eine bedeutende Rolle spielen; alle erwähnten Nachrichtendienste hatten am Ende des Krieges die Möglichkeit durch andere Quellen die Berichte zu kontrollieren: in den besetzten Gebieten, die sich obendrauf mit dem Fortgang der Alliierten immer mehr verkleinerten, operierten z.B. Fallschirmtruppen.